

Ekonomik Kalkınma ve Gelir Dağılımının Yoksulluk Üzerindeki Etkisi: Ekonometrik Bir Analiz¹

The Effect of Economic Development and Income Distribution on Poverty: An Econometric Analysis

Nurten Asandaş² ve Nihat Işık³

¹Bu makale, Nurten ASANDAŞ'ın, Prof. Dr. Nihat IŞIK danışmanlığında Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ekonometri Anabilim Dalı'nda tamamlanmış olduğu Yüksek Lisans tezinden revize edilerek üretilmiştir.

²Bilim Uzmanı, nurtenn_asandas@outlook.com, Orcid ID: 0000-0002-8624-4123

³Prof. Dr. Kırıkkale Üniversitesi, Ekonometri Bölümü, nihatis@hotmail.com, Orcid ID: 0000-0002-0054-5700

MAKALE BİLGİSİ

Anahtar Kelimeler

*Kalkınma,
Gelir Dağılımı,
Yoksulluk,
Dinamik Panel Veri,
Sistem GMM Tahmincisi*

Makale Geçmişi:

*Geliş Tarihi: 9 Şubat 2021
Kabul Tarihi: 1 Eylül 2021.*

ARTICLE INFO

Keywords

*Development,
Income Distribution,
Poverty,
Dynamic Panel Data,
System GMM Estimator*

Article History:

ÖZET

Ülkelerin ortak gayesi, ekonomik büyümeyle birlikte ekonomik kalkınmanın sağlanması, gelir adaletsizliğinin minimize edilerek yoksulluğun aşağıya çekilmesi ve güvenli bir ortamda huzurlu şekilde yaşamaktır. Ancak, bugün başta Afrika ülkeleri olmak üzere maalesef birçok ülkede bu ortam sağlanamamaktadır. Bu durumun nedeni olarak gösterilen en önemli unsurlardan biri milli gelirin adaletsiz paylaşılmasıdır. Adaletten uzak gelir dağılımı yoksulluğu doğurmakta, yoksulluk da beraberinde toplumsal sorunlar meydana getirmektedir. Bu çalışmada, 2003-2016 yıllarını kapsayan dönemde Türkiye dâhil 16 gelişmekte olan ülke için; ekonomik kalkınma ve gelir dağılımının yoksulluk üzerindeki etkisi Dinamik Panel Veri tahmin yöntemlerinden Sistem Genelleştirilmiş Momentler Metodu (SGMM) kullanılarak tahmin edilmiştir. Bu amaçla iki farklı model kullanılmıştır. Kullanılan ilk modelde yoksulluk değişkeni bağımlı; insani kalkınma endeksi, gelir dağılımı ve işsizlik oranı bağımsız değişken olarak yer alırken; ikinci modelde yoksulluk değişkeni bağımlı; insani kalkınma endeksi, gelir dağılımı ve enflasyon oranı bağımsız değişken olarak yer almıştır. SGMM tahmincisiinden elde edilen sonuçlarda, her iki modelde de yoksulluk değişkeninin kendi gecikmeli değeri pozitif ve anlamlı bulunmuştur. Elde edilen bu bulgunun yoksulluğun kısır döngüsü ile uyumlu olduğu söylenebilir. Diğer taraftan, işsizlik ve enflasyon oranları ile gelir dağılımındaki adaletsizliğin artması yoksulluğu artırırken, insani gelişmişlik düzeyi arttıkça yoksulluk azalmaktadır.

ABSTRACT

The common goal of the countries is to provide economic development together with economic growth, to reduce poverty by minimizing income injustice, and to live peacefully in a safe environment. Today, nevertheless, this environment cannot be provided in many countries, especially in African countries. One of the most important factors cited as the reason for this situation is the unequal distribution of national income. Unjust income distribution creates poverty, and poverty creates social problems along with it. In this study that covers the years 2003-2016 for 16 developing countries including Turkey; the impact of economic development and income distribution on poverty was estimated using the System Generalized Moments Method (SGMM), one of the Dynamic Panel Data estimation methods. Two different models were used for this purpose. In the first model used, the variable poverty is dependent; while human development index, income distribution and unemployment rate are included as independent variables; in the second model, the variable poverty is dependent; human development index, income distribution and inflation rate are taken part in as independent variables. In the results obtained from the SGMM estimator, the poverty variable in both models was found to be positive and statistically significant with its own lagged value. It can be asserted that this finding is compatible with the vicious

Received: 9 February 2021
Accepted: 1 September 2021

circle of poverty. On the other hand, while unemployment and inflation rates and the increase of inequality in income distribution increase poverty, poverty decreases as the level of human development index.

Kalkınma, gelir dağılımı ve yoksulluk olguları ile bunların birbirleriyle olan girift ilişkileri iktisatçıların uzun yıllardır gündeminde olan tartışmalı konular arasındadır. Kalkınmanın sağlanması, gelir dağılımının daha adil hale getirilmesi ve yoksulluk oranlarının en az düzeye indirilebilmesi için bu konuların etraflıca ortaya konulması bütün toplumlar açısından önem arz etmektedir.

Refah iktisadının en önemli temsilcilerinden Amartya Sen (1987)'e göre yoksulluk; insanlar temel yeteneklerden yoksun, yetersiz gelire ve eğitim düzeyine sahip olduklarında ve kendilerini özgür ve güvende hissetmediklerinde ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, yoksulluk çok boyutlu bir kavramdır ve basit çözümler ile azaltılması mümkün değildir. Daha yüksek bir gelir düzeyine sahip olmak mutlaka yoksulluğun azaltılmasına katkı sağlarken, bunun yanında yoksullukları güçlendirecek, onları risklere karşı koruyacak, eğitim ve sağlık sistemindeki yetersizlikleri minimize edecek önlemlere de ihtiyaç vardır (Haughton ve Khandker, 2009: 2-3).

Gelir dağılımı konusu, üretimden elde edilen gelirin kimler arasında paylaşılacağını analiz etmesi sebebiyle ekonomi literatürü, toplumsal yaşam açısından taşıdığı önem sebebiyle de sosyoloji literatürü açısından önemlidir. Bir ülkede gelirin adaletsiz dağıtılmasının sonucunda kimi kesimlerin geliri artarken, kimi kesimlerin geliri azalmaktadır. Azalan gelir sebebiyle de kişiler en temel ihtiyaçlarını bile karşılayamaz hale gelmektedirler.

Gelir dağılımı sorununa oldukça önem veren düşünürlerden biri David Ricardo'dur. Ricardo, gelir dağılımı kuramının ekonomik sistemin bütün mekanizmalarının anlaşılmasında belirleyici olduğuna vurgu yapmaktadır (Öztürk, 2017: 7). Ricardo, "Size göre iktisat bilimi ulusal refahın nedenlerini araştırmaktır. Bana göre ise iktisat, bu refah artışının üretime katılanlar arasında nasıl paylaşıldığını araştırmalıdır. Gün geçtikçe birinci tanımın boş ve aldatıcı, ikinci tanımın ise bilimin gerçek amacını yansıttığına daha çok inanmaktayım" diyerek gelir dağılımındaki adaletsizliğin azaltılmasına vurgu yapmıştır (Alkin, 1995: 141).

Eşitsizliğin önemli boyutlarından biri olan gelir ve servet eşitsizliği yoksulluk ile yakından ilişkilidir. Temel düzeyde bir ülkedeki gelir dağılımının bu ülkenin vatandaşlarının refahı üzerinde doğrudan bir etkisi vardır. Ulusal gelirin daha adil bir şekilde dağılımı, toplam refahın (her bireyin refahına eşit ağırlık verildiği yerde) daha yüksek, yoksulluğun ise daha düşük olduğu, ekonomik verimliliğe daha yüksek oranda katkıda bulunduğu anlamına gelmektedir. Tersinden bakılacak olursa, gelir dağılımındaki adaletsizliğin artması ise büyümenin nimetlerinin belirli sektörlerde toplanmasına neden olacak ve yoksulluğun azaltılmasını güçleştirecektir (UNRISD, 2010: 61-62).

Jean Jacques Rousseau (1994: 164) ise, gelir eşitsizliği ve yoksulluk konularının önemine şu sözleriyle dikkat çekmiştir. "İnsan ne başkalarını satın alacak kadar zengin, ne de kendini satacak kadar yoksul olmamalıdır. Servetler arasındaki büyük eşitsizlikleri, hazineleri sahiplerinin ellerinden alarak değil, hazine kurmanın yollarını ortadan kaldırarak; yoksulluğu, yoksullar için bakımevleri kurarak değil, yoksulluğu ortadan kaldırarak önlemek en temel yönetim sorunlarından biridir".

Bu çalışmanın amacı, 2003-2016 yıllarını kapsayan dönemde, aralarında Türkiye'nin de bulunduğu gelişmekte olan 16 ülke özelinde yoksulluk üzerinde; kalkınma, gelir dağılımı, işsizlik, enflasyon ve yoksulluğun bir dönem gecikmeli değişkenleri arasındaki ilişkilerin ortaya konulmasıdır. Bu amaç için iki model kullanılmıştır. Yapılacak ekonometrik analizlerden elde edilecek bulgulara göre ortaya konulacak çözüm önerilerinin sorunun çözümüne ilişkin geliştirilecek politikalara katkı sağlaması beklenmektedir. Çalışmada gelişmekte olan ülkelerin seçilmesindeki ana etken; kalkınma, gelir dağılımı ve yoksulluk konularının çoğunlukla gelişmekte olan ülkeleri etkilemesidir. Ülke seçiminde göz önüne alınan bir diğer unsur ise, çalışmada ele alınan değişkenlere ilişkin verilere ulaşılabilirliği olmuştur.

Bu kapsamda çalışma şu şekilde tasarlanmıştır. İlk kısımda; ekonomik kalkınma, gelir dağılımı, yoksulluk konuları ve bunların birbirleriyle olan ilişkileri açıklanmıştır. İkinci kısımda ise literatür taramasına yer verilmiştir. Kullanılan veri, model ve yöntem hakkında bilgi verilen üçüncü kısmın ardından dördüncü kısımda; kalkınma, gelir dağılımı ve yoksulluk ilişkisi, Dinamik Panel Veri yöntemlerinden olan Sistem Genelleştirilmiş Momentler Metodu (SGMM) tahmincisi ile farklı iki model özelinde araştırılmıştır. Çalışma, sonuç ve değerlendirme kısmı ile tamamlanmaktadır.

1. EKONOMİK KALKINMA, GELİR DAĞILIMI VE YOKSULLUK OLGUSU

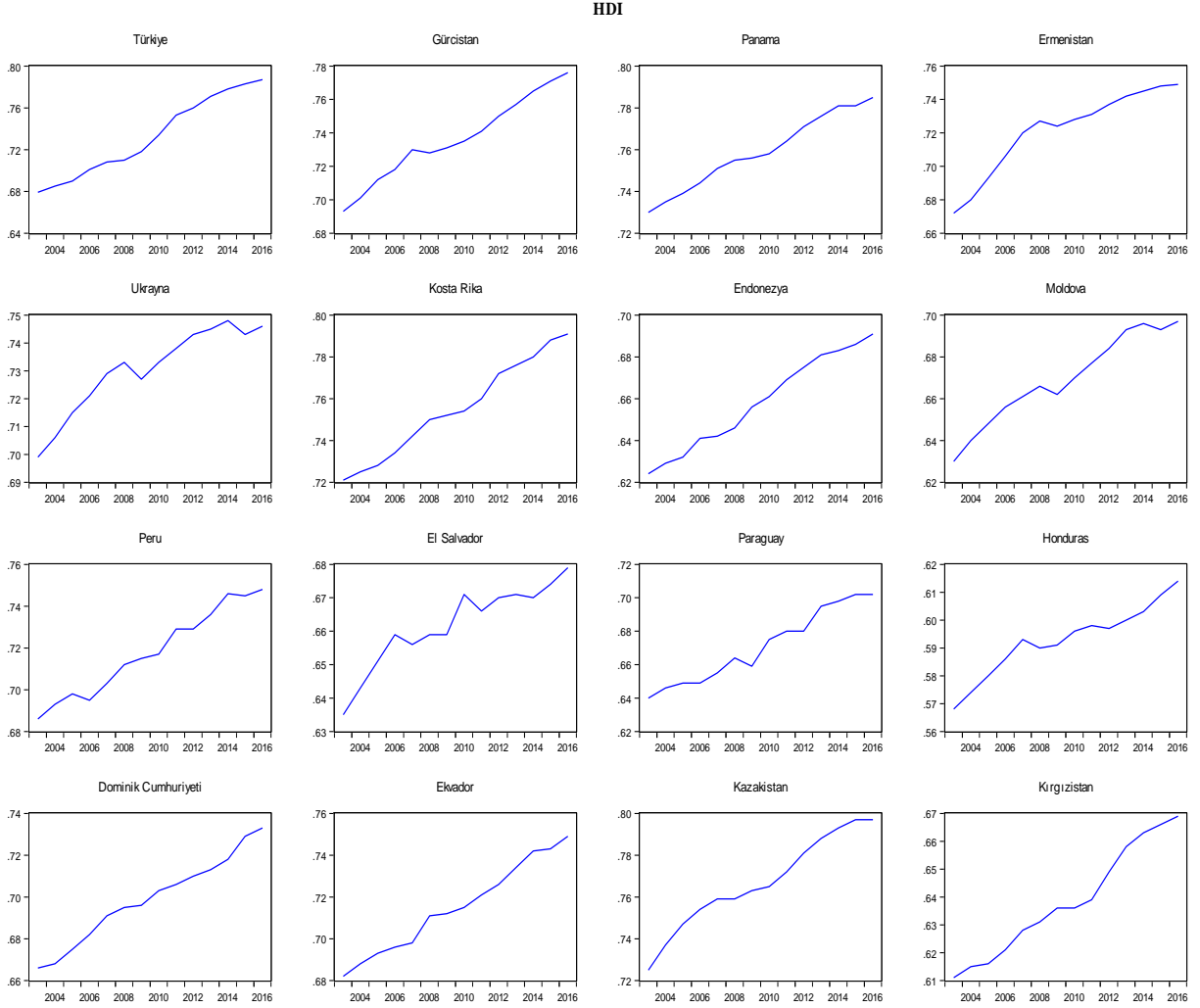
Bu kısımda öncelikle ekonomik kalkınma, ardından gelir dağılımı ve yoksulluk olgusu ve bunlar arasındaki ilişki üzerinde kısaca durulacaktır.

1.1. Ekonomik Kalkınma

“Kalkınma” kavramı sadece iktisatta değil, aynı zamanda; sosyal, kültürel ve siyasal birçok disiplinde de karşılaşılan önemli konulardan biridir. Ekonomik büyüme kavramından farklı olan kalkınma kavramını açıklarken ekonomik büyüme kavramına da değinmek gerekir. Büyüme, milli gelirdeki rakamsal artışa işaret eden ve bu yönüyle de niceliksel bir kavram iken, kalkınma kavramı ise gelirin artmasının yanında, gelirin âdil paylaşımını içerecek şekilde, sosyo-ekonomik yapıdaki değişiklikleri de kapsamaktadır. Bu yönüyle büyümeden çok daha kapsamlı bir içeriğe sahiptir. Zincirleme olarak birbirine bağlı olan büyüme ve kalkınma kavramlarının tanımından da anlaşılacağı üzere, kalkınmanın gerçekleşmesinin büyüme ile yakın bir bağı söz konusudur. Bununla birlikte, bir ülkede ekonomik büyümenin olması o ülkenin kalkınmış olduğu anlamına gelmeyebileceği gibi, düşük büyüme oranlarına sahip kalkınmış bir ülkenin varlığından da söz edilebilir.

Gerek gelişmiş gerekse de gelişme yolundaki ülkeler kalkınma sorunlarını belirli bir ekonomik plan dâhilinde çözüme kavuşturmak için kalkınma planı oluşturmaktadırlar. Ekonomik kalkınma planlarında hedef; ekonomik ve sosyal yapının, kalkınma planında öngörülen süre sonunda amaçlanan seviyeye ulaşmasını sağlamaktır. Bu çerçevede, ekonomik büyümenin sağlanmasıyla birlikte, kişi başına düşen geliri ve çalışan nüfusu arttırmak, gelir dağılımı eşitsizliğini gidermek gibi ekonomik amaçların yanı sıra; toplumun yaşam beklentisini arttırmak, eğitim seviyesini yükseltmek, refah düzeyini arttırmak, bilim ve teknolojiyi geliştirmek gibi birden çok ekonomik olmayan amaçları gerçekleştirmek için de çalışılması gerekmektedir (Takım, 2011: 155).

Kullanıldığı döneme göre farklı anlamlar kazanmış olan kalkınma kavramı, çoğunlukla, “ortak yararı” gözetilen olumlu bir anlamda kullanılmaktadır. Kalkınma olgusu üç temel süreç içerisinde işlemektedir. Bunlar; ekonomik, sosyal ve insani kalkınmadır. Kalkınmışlık düzeyi bakımından farklılık gösteren ülkeler; yüksek, üst orta, alt orta ve düşük düzey kalkınma düzeyinde olanlar olarak sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflandırma gelir dağılımı ve yoksulluk kavramlarıyla da yakından ilişkilidir. Nitekim kalkınmışlık düzeyi yüksek olan ülkeler gelir dağılımı eşitsizliğinin ve yoksul insan sayısının düşük olduğu ülkelerdir. Bunun tersine, kalkınmışlık düzeyi düşük olan ülkelerde ise gelir dağılımı eşitsizliğinin ve yoksul insan sayısının yüksek olduğu görülmektedir. Düşük ve yüksek gelirli ülkelerin gelir dağılımları göz önüne alındığında, dağılımdaki eşitsizliğin artmasına ve azalmasına bağlı olarak yoksulluğun arttığı veya azaldığı görülecektir.

Ülkelerin gelişmişlik düzeyinin göstergesi olarak “İnsani Gelişme Endeksi” hesaplanmaktadır. Tam olarak gelişmiş bir ülke için endeks 1, hiç gelişmenin olmadığı ülkeler için ise 0’dır. Endeks değeri 0 ile 1 arasında değişir. Yıllardan yıla insani gelişmişlik endeksinin 1’e yaklaşması ülke toplumunun hayat standardının iyileştiğinin bir göstergesidir. Birleşmiş Milletler İnsani Kalkınma Raporu’na göre, ele alınan ülkelerden Türkiye’de 1990 yılında 0.576 olan insani kalkınma endeksi değeri 2019 yılına gelindiğinde 0.82’ye yükselmiştir. Aynı yıllar için Kazakistan’da endeks değeri 0.69 ve 0.825 iken, Ermenistan’da 0.634 ve 0.776; Ukrayna’da 0.706 ve 0.779; Panama’da 0.659 ve 0.815; Paraguay’da 0.580 ve 0.728 ve Endonezya’da 0.528 ve 0.718 şeklindedir.¹

Ele alınan ülkelerde 2003-2016 yılları arasında İnsani Gelişme Endeksi (HDI)’nin gelişiminin yer aldığı Şekil 1’den de izlenebileceği gibi, gelişmekte olan 16 ülkenin tümünde endeks değerleri yükselmiştir.

Söz konusu dönemde en düşük İnsani Gelişme Endeksi değerine sahip olan ülkelerin; Moldova, Honduras, El Salvador, Endonezya ve Kırgızistan olduğu görülmektedir.

¹ http://hdr.undp.org/sites/default/files/2018_human_development_statistical_update.pdf, Erişim Tarihi:29.07.2019;
http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr_2020_overview_english.pdf, Erişim Tarihi: 01.02.2021

1.2. Gelir Dağılımı

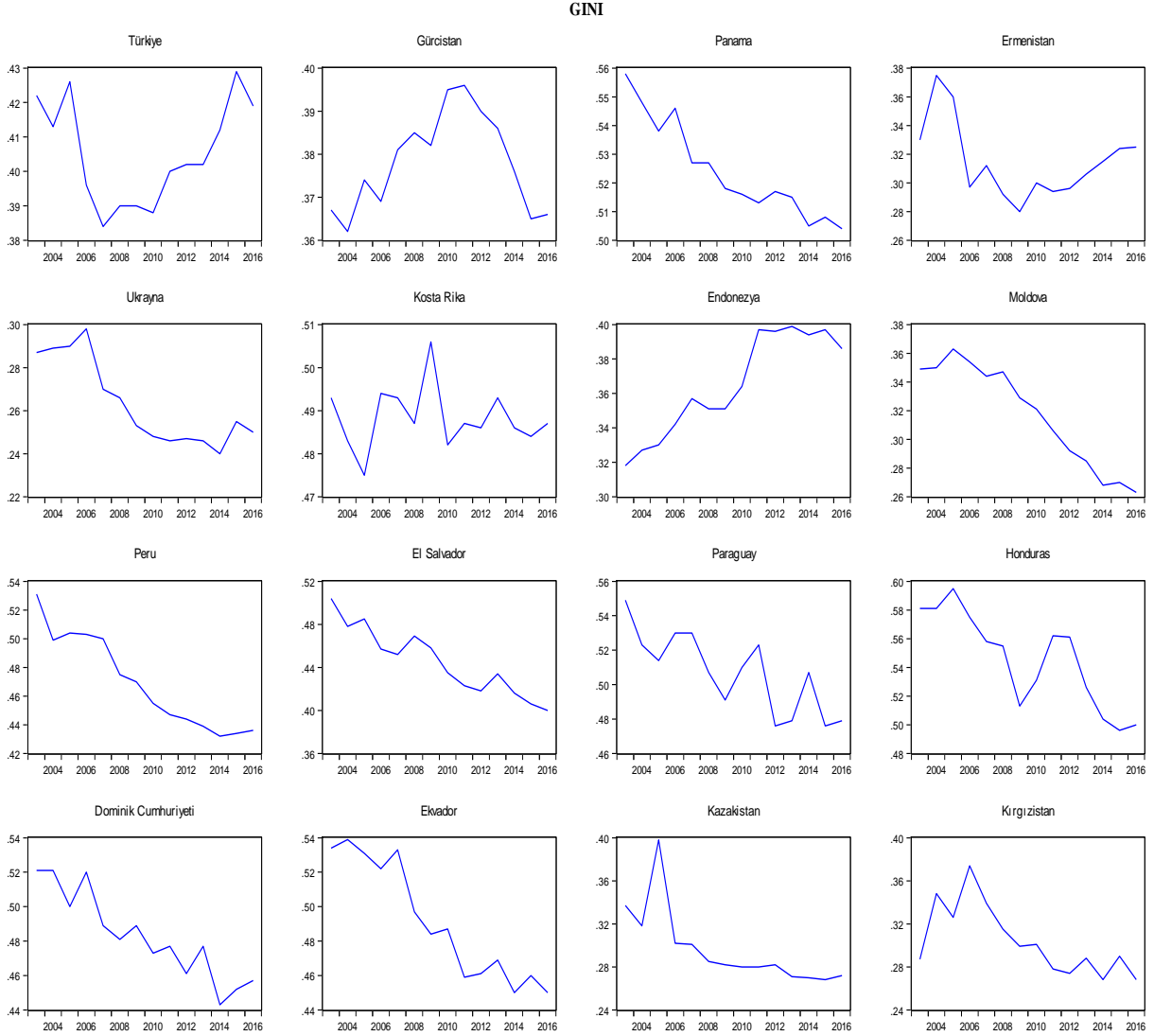
Gelir, periyodik olarak herhangi bir ekonomik birimin üretim ya da hizmet karşılığında elde ettiği parasal bir değerdir. Gelir dağılımı ise, bir ülkenin belirli bir dönem için eline geçen milli gelirinin; toplumdaki bireyler, bireylerin oluşturduğu gruplar, üretim faktörleri ve bölgeler arasındaki dağılımıdır. Bir toplumun milli gelirinin artması kadar, artan gelirin dağılımı da oldukça önemli bir konudur. Zira bugün hiçbir ülkede gelir âdil dağıtılmamaktadır. Özellikle düşük gelirli ülkelerde az sayıda zengin kimsenin milli gelir pastasından aldıkları dilimin çok büyük olması, bunun tersine, çok sayıda kimsenin bu pastadan aldıkları dilimin ise az olması gelir dağılımı adaletsizliğinin bir sonucudur. Dünya geneli açısından da her geçen yıl daha az sayıda kişinin servetinin milyarlarca kişinin servetine eşit olduğu çarpık bir dağılım yaşanmaktadır. Nitekim, 2010 yılında dünyanın en zenginlerinin servetinin dünya nüfusunun yarısının servetine eşitliğini sağlayan kişi sayısı 388 iken, bu rakam; 2011 yılında 177, 2012 yılında 159, 2013 yılında 92, 2014 yılında 80 ve 2015 yılında 62'dir (Bozan, 2017: 391-392). Oxfam'ın 2018 yılı verilerine göre bu rakam 26'ya inmiştir.² Maalesef bu eğilim her geçen gün artarak devam etmektedir. Oxfam'ın raporu, Covid 19 döneminde dünyadaki en zengin 10 kişinin 9 aylık servet artışının tüm dünyanın aşılmasını mümkün kıldığını ortaya koymaktadır. Söz konusu rapora göre, dünyadaki milyarderlerin toplam serveti Mart 2020 ile Aralık 2020 arasında 3 trilyon 900 milyar dolarlık artışla 11 trilyon 950 milyar dolara yükselmiştir. Aralarında; Jeff Bezos, Bernard Arnault, Bill Gates, Mark Zuckerberg gibi isimlerin bulunduğu dünyanın en zengin 10 kişinin serveti aynı dönemde net olarak 540 milyar dolar artmıştır. Raporda, bu rakamın tüm dünya nüfusunun aşılmasını ve hiç kimsenin pandemi nedeniyle yoksulluğa düşmemesi için yeterli olduğu belirtilmektedir.³

Gelir dağılımı eşitsizliğini ölçmek için farklı yaklaşımlar kullanılmakla birlikte, Gini katsayısı gelir dağılımı adaletsizliğinin derecesini göstermek için yaygın olarak kullanılan bir ölçüdür. 0 ile 1 arasında değişen değerler alan Gini katsayısının 1'e yaklaşması adaletsizlikte artış olduğu anlamına gelmektedir. Bu katsayı açısından bakıldığında, Asya ve Afrika ülkelerinde katsayının çok yüksek olduğu ve bunun sonucu olarak yoksulluğun çok şiddetli yaşandığı görülmektedir. Bu durumun doğal bir yansıması olarak söz konusu ülkelerde insani gelişmişlik rakamları da oldukça düşüktür. Bunun aksine, gelişmiş Batılı ülkelerin Gini katsayıları 0'a daha yakın, dolayısıyla; bu ülkelerin daha âdil bir gelir dağılımına, yüksek kalkınma rakamlarına ve düşük yoksulluk oranlarına sahip oldukları görülmektedir. Bu çerçevede, dünyanın bir tarafında insanlar refah içerisinde yaşarken, diğer yanında içecek temiz su ve başlarını sokacak bir mekân dâhi bulamamaktadırlar.

Şekil 2'den Gini katsayısının incelenen ülkelerde yıllar itibariyle farklılaştığı görülmektedir. 2003-2016 yılları arasında; Panama, Ukrayna, Moldova, Peru ve El Salvador'da ciddi bir iyileşme yaşanırken, 2008 yılından itibaren Türkiye ve Endonezya'da ciddi bozulmalar olmuştur.

² Oxfam, İngiltere kökenli, 19 organizasyondan oluşan uluslararası bir konfederasyondur ve 90'dan fazla ülkede yerel topluluk ve partnerlerle çalışan bir kuruluştur. Detaylı bilgi için bkz., <https://www.oxfam.org/en/about>, Erişim Tarihi: 10.04.2019.

³ <https://www.dw.com/tr/oxfam-korona-d%C3%BCnya-%C3%A7ap%C4%B1ndaki-ekonomik-e%C5%9Fitsizli%C4%9Fi-b%C3%BCy%C3%BCtt%C3%BC/a-56331960>, Erişim Tarihi: 31.01.2021.

Birleşmiş Milletler İnsani Kalkınma Raporu'na göre, ele alınan ülkelerden Türkiye'de 2010-2017 arasında Gini katsayısı değeri 0.419 iken, aynı dönem için Kazakistan'da katsayı değeri 0.269; Ermenistan'da 0.325; Ukrayna'da 0.25; Panama'da 0.504; Paraguay'da 0.479 ve Endonezya'da 0.395 şeklindedir.⁴

1.3. Yoksulluk

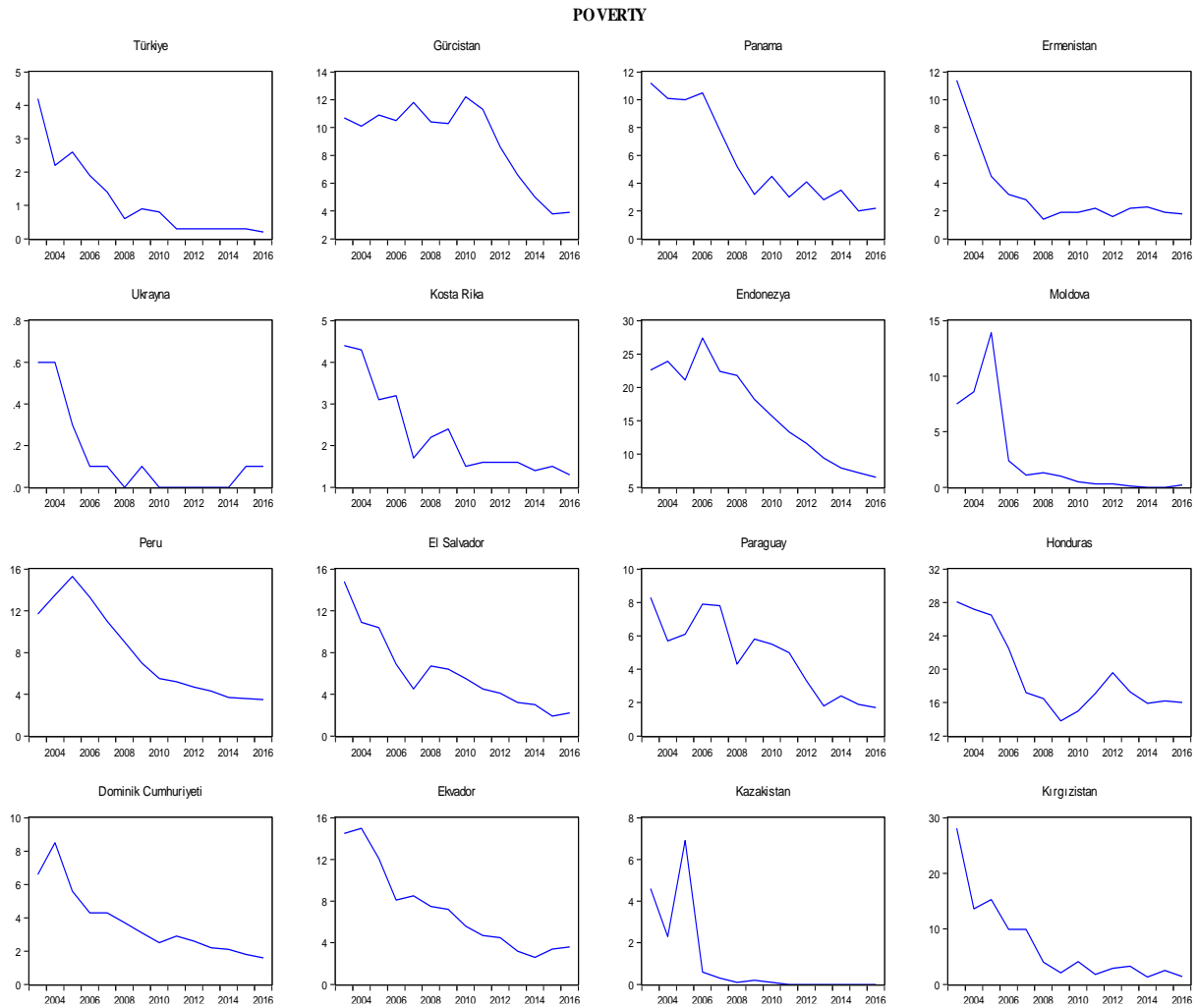
Ülkeler açısından birçok olumsuzluğun kaynağı olan yoksulluk kavramının, farklı gelişmişlik düzeyine sahip ülkelerdeki tanımı açısından farklılıklar olduğu gibi, yoksulluk ve zenginlik olgusu kişiden kişiye de değişmektedir. Ülkeler arasında yoksulluk sınırları değişkenlik gösterirken, aynı ülkede yaşayan iki insan ele alındığında, bu iki insan aynı gelire sahip olsa bile gelirlerinden memnuniyetleri aynı olmayacaktır. Bu yüzden kesin bir tanımı yapılamayan yoksulluk kavramıyla ilgili olarak literatürde; mutlak yoksulluk, göreceli yoksulluk, insani yoksulluk, kronik ve geçici yoksulluk, kırsal ve kentsel yoksulluk şeklinde farklı yoksulluk türleri üzerinde durulmaktadır.

⁴ http://hdr.undp.org/sites/default/files/2018_human_development_statistical_update.pdf, Erişim Tarihi:29.07.2019

Mutlak yoksulluk, bireylerin yaşamlarını devam ettirebilmeleri için en temel ihtiyaçlarını karşılayacak duruma ulaşamamasıdır. Bu ihtiyaçlar; içecek ve kullanacak temiz suya ulaşamama, karnını doyuracak gıda bulamama, kendini dış etkenlerden koruyamama olarak belirtilebilir. Görelî yoksulluk, mutlak yoksul olmayan, diğer bir deyişle, en temel ihtiyaçlarını karşılayabilen, ancak sosyal olarak toplumda yer almaları için yeterli gelire sahip olamayan insanlar için kullanılan bir kavramdır. İnsani yoksulluk, içerisinde mutlak ve görelî yoksulluğu barındıran, bunlara göre daha geniş kapsamlı olan; beslenme, barınma, sağlık, eğitim, sosyal yaşam olanaklarından gerekli düzeyde yararlanamama gibi olguları barındıran yoksulluk türüdür. Kronik yoksulluk, şiddetli ve uzun vadede yaşanan, kuşaktan kuşağa aktarılan yoksulluk olarak tanımlanırken; geçici yoksulluk, kısa zamanlıdır ve kalıcı değildir (Aytaç ve Hatipler, 2013: 14).

Dünya çapında bu denli öneme sahip olan yoksulluğun nedenleri arasında gösterilen ilk olgu gelirin adaletsiz paylaşımıdır. Bunun yanı sıra; ekonomik krizler, göçler, işsizlik, nüfus artışı, düşük büyüme oranları, enflasyon, doğal afetler, kayıtdışı istihdam gibi birçok faktörü saymak mümkündür.

Şekil 3'e göre, genel olarak yoksulluk (poverty) endeksinin tüm ülkelerde 2016 yılında 2003 yılına kıyasla oldukça azaldığı görülmektedir. Bu kapsamda; Endonezya, Honduras ve Kırgızistan yoksulluk oranlarının en yüksek olduğu; Türkiye, Ukrayna, Kosta Rika ve Kazakistan ise yoksulluğun en az olduğu ülkelerdir.

Şekil 3: POVERTY Endeksinin Gelişimi

1990 yılından 2015 yılına kadar dünyada yoksul insan sayısında ciddi boyutlarda azalma olmuştur. Ancak bu azalma Dünya'nın en yoksul ülkelerinin bulunduğu Sahra-altı Afrika ülkelerinde değil; Doğu Asya ve Pasifik, Avrupa ve Orta Asya, Latin Amerika ve Karayipler ülkelerindedir. Nitekim Sahra-altı Afrika ülkelerinde 1990 yılında 277.5 milyon olan yoksul insan sayısı 2015 yılına gelindiğinde 413.3 milyona ulaşmıştır. Bunun aksine, 1990 yılında 987.1 milyon yoksul insanın bulunduğu Doğu Asya ve Pasifik ülkelerinde 2015 yılı itibarıyla yoksul insan sayısı 47.2 milyona gerilemiştir. Benzer şekilde, Latin Amerika

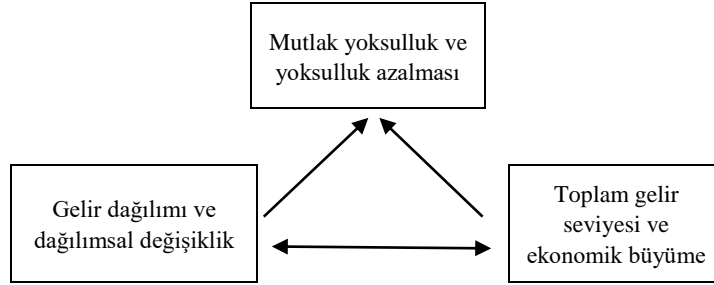
ve Karayipler ülkelerinde de 1990 yılında 62.6 milyon olan yoksul insan sayısı 2015 yılında 25.9 milyona gerilemiştir (World Bank, 2015).

1.4. Ekonomik Kalkınma ve Gelir Dağılımının Yoksulluk Üzerindeki Etkisi

Her ülke, vatandaşlarının mutluluğunu sağlamak zorundadır. Bunun için cevaplaması gereken ortak sorulardan biri elde edilen gelirin bölüşümünün nasıl olması gerektiğidir. Bölüşüm adaletli iken ekonomi sağlıklı işlerken, adaletsiz dağılım birçok sorunu beraberinde getirmektedir. Gelir bölüşümünde adaletin sağlanmasındaki amaç, gelirin mutlak anlamda kişiler arasında eşit dağıtılması değildir. Üretime katkısı fazla olanın az olana nazaran daha fazla gelir elde etmesi âdil bir paylaşım olacaktır. Adil bir paylaşımında kastedilen, yoksullar ve zenginler arasındaki farkın kabul edilebilir düzeylere indirgenmesidir (Çalışkan, 2010: 102). Gelir dağılımı adaletsizliği sorunlarının en başında yoksulluk gelmektedir. Düşük ve yüksek gelirli ülkelerin gelir dağılımları göz önüne alındığında, dağılımdaki eşitsizliğin artmasına ve azalmasına bağlı olarak yoksulluğun arttığı veya azaldığı görülecektir. Ancak, yoksulluğun olmaması gelir dağılımının âdaletli olduğunu göstermemektedir. Gelişmiş ülkelerde toplumsal refah yoksulluğu azaltabilir, ancak gelir dağılımı âdaletsiz olabilir. Gelişmekte olan ülkelerde ise büyüme sonucu yoksulluk hemen değil, kişi başına düşen gelir belli bir eşik değere ulaştıktan sonra azalmaya başlamaktadır (Fisunoğlu, 2010: 329).

Toplum yaşamında ahengi sağlamanın en önemli şartı tabakalar arasındaki boşluğun giderilmesidir. Aksi takdirde toplumun huzuru ve rahatı kaçır. Zengin kesimin yoksul kesimden uzaklaşmaları, “huzur ve güvenlikleri” için yoksul kesimi hayata tutunduracak bir bedel ödemeleri gerekmektedir. Bu bedel zenginlerden yoksullara bir “lütuf” değil, yoksulların zenginlerde kalmış olan alacağıdır (Bozan, 2017: 390). Kalkınma, gelir dağılımı ve yoksulluk açısından iyi durumda olmayan toplumlarda; cinayet, terör, uyuşturucu, kaçakçılık, gasp, hırsızlık, boşanmaların artması vb. gibi toplumsal huzurun bozulmasına neden olan birçok sorunun ortaya çıktığı bilinen bir vakıdır. Nitekim gelirin âdil dağıtılmamasının bir yansıması olarak zenginlerin daha zengin, fakirlerin daha fakir olmasına zemin hazırlanması bu kesimler arasında birbirlerine karşı olumsuz düşünceler beslenmesi sonucunu doğurarak sosyal barışın bozulması durumuyla karşı karşıya kalınmaktadır. Bu nedenle, bu çarpık durumun düzeltilmesine dönük tedbirlerin alınmaması uzun dönemde oldukça tehlikeli sonuçlar doğurabilecek birtakım olaylara zemin hazırlayabilecektir. Bir ülkenin bölgeleri arasındaki gelişmişlik uçurumlarının yanı sıra, ülkeler arasında da ciddi gelişmişlik farkları bulunmaktadır. Bu farklılıkların ortaya çıkmasında; nitelikli işgücü, sermaye birikimi, teknoloji gibi faktörlerin yanı sıra, bazı ülkelerin diğer ülkeler üzerinde kurmuş oldukları sömürü düzeninin katkısı da yadsınmaz.

Şekil 4'e göre, gelir dağılımındaki bir değişiklik iki etkiye ayrılmaktadır. Birincisi büyüme etkisidir ve bütün gelir düzeyleri için oransal değişime denir. İkincisi dağılım etkisidir ve ortalamadan bağımsız olarak nispi gelir dağılımındaki değişime verilen isimdir (Bourguignon, 2004: 4).

Şekil 4: Yoksulluk-Büyüme-Eşitsizlik Üçgeni

Kaynak: François Bourguignon (2004), “The Poverty-Growth-Inequality Triangle”, Indian Council for Research on International Economic Relations, p.4.

Gelir dağılımı adaletsizliğinin yoksulluğu önemli oranda etkilediği göz önüne alındığında, ülkelerin adaletsizliği azaltıcı politikalar izlemeleri oldukça önemlidir. İnsani kalkınma bileşenleri olarak eğitim oranlarındaki artış ve sağlık altyapısının güçlendirilmesi de yoksulluğun azalmasına katkı sağlayacaktır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Literatürde; kalkınma, gelir dağılımı ve yoksulluk olgularını içeren birçok çalışma yapılmış, ancak bu olgular arasındaki ilişki genellikle ikili olarak ele alınıp incelenirken, üçü arasındaki ilişkinin daha sınırlı olarak ele alındığı görülmüştür. Tablo 1’de; kalkınma, gelir dağılımı ve yoksulluk konularıyla ilgili yapılan çalışmalar; yazar, dönem, ülke, yöntem ve elde edilen sonuçlara göre özetlenmiştir.

Tablo 1. Literatür Özeti

Yazar	Dönem	Ülke	Yöntem	Sonuç
Ravallion (2001)	1990'lar	Gelişmekte olan ülkelerin hane halkı anketleri	Panel veri analizi	Yoksul insanların büyümeden ne kadar pay aldığı konusunda ülkeler arasında ve belirli bir ülkedeki yoksullar arasında farklı etkiler vardır.
Calderon ve Serven (2004)	1960-2000	121 ülke	Panel veri analizi	Altyapıdaki gelişmeler ekonomik büyümeyi artırarak gelir dağılımı eşitsizliğini azaltmaktadır.
Cantarero vd. (2005)	1993-2000	Avrupa Birliği'ndeki 15 ülke	Panel veri analizi	Gini katsayısı yaşam beklentisinde negatif, çocuk ölümlerinde pozitif etkiye sahiptir.
Heshmati (2005)	1995-2002	62 ülke	Panel veri analizi	Küreselleşme, gelir eşitsizliği ve yoksulluk arasında zayıf ve negatif bir ilişki bulunmuştur.
Carter (2006)	1975-2004	39 ülke	Panel veri analizi	Ekonomik özgürlükler ile gelir dağılımı arasında istatistiki açıdan anlamlı sonuçlar bulunmuştur.
Resosudarmo ve Vidyattama (2006)	1993-2002	Endonezya	Panel veri analizi ve Genel spesifikasyon büyüme modeli	Fiziki sermaye tasarrufu, ticari açıklık ve gaz ve petrol sektörlerinin katkısı il bazında kişi başına düşen gelir artışının belirleyicileridir.
Gyimah-Brempong ve Gyimah-Brempong (2006)	1980-1998	61 ülke	Panel veri analizi	Yolsuzluk büyüme üzerinde etkili değildir.
Tokathoğlu ve Atan (2007)	-	Türkiye	-	Türkiye'nin Kuznets eğrisi U şeklindedir.
Fosu (2009)	1977-2004	86 ülke	Panel veri analizi	Sahra altı Afrika (SSA) ve bunun dışında kalan bölgede eşitsizliğe bağlı olarak yoksulluğun gelir artışına duyarlılığında önemli farklılıklar vardır.
Filiztekin ve Çelik (2010)	1994-2003	Türkiye	Varyans ve Pyatt ayrıştırma analizleri	Bölgeler arası eşitsizlik yüksek boyutlardadır.
Kappel (2010)	1960-2006	Gelişmiş ve gelişmekte olan 46 ülke	Panel veri analizi	Etnik çeşitlilik ve arazi dağılımı hem gelir eşitsizliği hem de yoksulluğun anlamlı ve sağlam belirleyicileridir.
Shahbaz ve Islam (2011)	1971-2005	Pakistan	ARDL ve ECM	Finansal kalkınma gelir eşitsizliğini azaltmakta, buna karşın, finansal istikrarsızlık eşitsizliği daha da kötüleştirmektedir.
Herzer ve Vollmer (2012)	1970-1995	Gelişmiş ve gelişmekte olan 46 ülke	Panel eş bütünlüşme	Büyüme üzerinde gelir dağılımı eşitsizliği uzun dönemde etkilidir.
Tan ve Law (2012)	1980-2000	Gelişmekte olan 35 ülke	Panel veri analizi	Finansal derinlik gelir eşitsizliğini azaltmaktadır.
Karabıyık ve Dilber (2016)	1970-2008	Az gelişmiş, gelişmekte olan ve sanayileşmiş 50 ülke	Panel veri analizi	Doğrudan yabancı sermaye yatırımları gelir dağılımı eşitsizliğini iyileştirmiştir.
Fosu (2017)	1980, 1990 ve 2000'ler	80 ülke	GMM	Ortalama gelir artışı yoksulluktaki hem düşüşlerin hem de artışların arkasındaki ana itici güçtür.
Erlando, Riyanto ve Masakazu (2020)	2010-2016	Doğu Endonezya	Toda-Yamamoto VAR ve Panel VAR	Bulgular, Doğu Endonezya'da finansal katılım, ekonomik büyüme, yoksulluk ve gelir dağılımı arasında yüksek bir ilişki düzeyine işaret etmektedir. Sosyo-ekonomik büyümenin finansal kapsayıcılık düzeyi üzerinde olumlu, yoksulluk üzerinde olumsuz bir etkisi vardır.
Wan, Wang ve Zhang (2020)	1960-2010	Asya, Alt Bölgesi ve Bireysel Ekonomiler	Veri yetersizliği nedeniyle, asgari veri gereksinimiyle yoksul kişi sayısı oranını ve bölgesel eşitsizliği tahmin etmek için geliştirilen analitik teknikler	Büyümenin yoksulluğu azaltıcı etkisi birçok ülke için zamanla azalmakta ve 0'a yaklaşmaktadır.
Espoir ve Ngepah (2021)	1990-2014	88 ülke	Panel veri analizi	Gelir eşitsizliğinin gelişmekte olan ülkelere uzun vadede toplam faktör verimliliğini önemli ölçüde caydırdığını göstermektedir. Gelişmiş ülkelerde ise gelir eşitsizliğinin uzun vadede toplam faktör verimliliğini etkilediğine dair bir kanıt bulunamamıştır.

Ravallion (2001), çeşitli gelişmekte olan ülkelerin hane halkı anketlerini kullanarak yaptığı çalışmada, bu ülkelerdeki yoksulların tipik olarak artan toplam refahın kazançlarından ve toplam daralmadan kaynaklanan kayıplardan pay aldığını ortaya koymaktadır. Ancak, yoksul insanların büyümeden ne kadar pay aldığı konusunda ülkeler arasında ve belirli bir ülkedeki yoksullar arasında farklı etkiler vardır. Çalışmada, ülkeler arası korelasyonların belirsizliğinin refah etkilerini gizleyeceği ve kalkınma politikası için yanıltıcı olabileceği ifade edilmektedir. Bu kapsamda yazar, büyüme ve dağılımsal değişim üzerine

daha derin mikro empirik çalışmaya ihtiyaç olduğunu, ancak o zaman büyümeye yönelik politikaları tamamlamak için gerekli olan belirli politikaları ve programları belirlemek için sağlam bir temele sahip olunacağını vurgulamaktadır.

Calderon ve Serven (2004), 121 ülkenin 1960-2000 yılları arası verilerini kullanarak yaptıkları panel veri analizi sonucunda, altyapıdaki gelişmelerin ekonomik büyümeyi artırarak gelir dağılımı eşitsizliğini azalttığı bulgusuna ulaşmışlardır.

Cantarero, Pascual ve Sarabia (2005), 1993-2000 yıllarını kapsayan Avrupa Birliği'ndeki on beş ülke üzerindeki; yaşam beklentisi, ölüm oranları ile gelir dağılımı eşitsizliği boyutunu inceleyen çalışmalarında panel veri analizi kullanmışlar ve Gini katsayısının yaşam beklentisinde negatif, çocuk ölümlerinde ise pozitif etkisinin olduğu sonucunu elde etmişlerdir.

Heshmati (2005), ilki Kearney/Foreign Policy dergisi temelinde, diğeri temel bileşenler analizinden elde edilmiş olan küreselleşmenin iki bileşik endeksini kullanmaktadır. Pek çok göstergeden elde edilmiş olan endeksler; ekonomik entegrasyon, kişisel iletişim, teknoloji ve politik katılım şeklinde dört bileşenden oluşmaktadır. Bu endeksler regresyon analizinde; gelir eşitsizliği, yoksulluk ve küreselleşme arasındaki nedensel ilişkileri incelemek için kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlar; küreselleşme, gelir eşitsizliği ve yoksulluk arasında zayıf ve negatif bir ilişkinin olduğunu göstermektedir.

Carter (2006)'nın, otuz dokuz ülkenin; 1975-1979, 1980-1984, 1985-1989, 1990-1994, 2000-2004 dönemi verileri ile panel veri analizini kullandığı çalışmasında elde ettiği bulgular, ekonomik özgürlükler ile gelir dağılımı arasında istatistiki açıdan anlamlı sonuçlar olduğuna işaret etmektedir.

Resosudarmo ve Vidyattama (2006), bölgesel gelir eşitsizliğinin belirleyicilerini araştırmak amacıyla, 1993-2002 döneminde Endonezya'da kişi başına düşen gelirin illerdeki büyümesini tahmin etmek için panel veri tekniği ve genel spesifikasyon büyüme modelini kullanmışlardır. Elde edilen temel bulgulardan biri, bölgesel gelir eşitsizliğinin varlığına rağmen kişi başına bir koşullu bölgesel gelir büyüme yakınsamasının varlığı iken, diğeri; fiziki sermaye tasarrufu, ticari açıklık ve gaz ve petrol sektörlerinin katkısının il bazında kişi başına düşen gelir artışının belirleyicileri olması şeklindedir.

Gyimah-Brempong ve Gyimah-Brempong (2006), 1980-1998 döneminde altmış bir ülke için yaptıkları çalışmalarında, yolsuzluğun büyüme üzerinde etkisinin olmadığı, gelir eşitsizliğini ise azaltacağı sonucuna ulaşmışlardır.

Tokathoğlu ve Atan (2007), Kuznets eğrisinin Türkiye için geçerli olup olmadığını araştırmışlar ve Türkiye'nin Kuznets eğrisinin ters U şeklinde değil, U şeklinde olduğu bulgusunu elde etmişlerdir.

Fosu (2009), 1977-2004 yılları arasında 86 ülkenin dengesiz panel verisini kullanarak, eşitsizliğin, Sahra altı Afrika'daki (SSA) yoksulluk değişim oranları üzerindeki etkisini, Sahra altı Afrika'da olmayan ülkelere kıyasla ne ölçüde etkilediğini araştırmaktadır. Yoksulluğun üç ölçüsü için, GSYİH büyümesinin yoksulluğun azaltılması üzerindeki etkisi başlangıçtaki eşitsizliğin azalan bir fonksiyonudur. Etkiler SSA ve SSA dışı ülkeler için benzer yöndedir. Bu nedenle, her iki bölgede de eşitsizliğe bağlı olarak yoksulluğun gelir artışına duyarlılığında önemli farklılıklar vardır. Bununla birlikte, gelir-büyüme esnekliği SSA için önemli ölçüde daha düşüktür ve bu da büyüme için yoksulluğu azaltma tepkisinin nispeten küçük olduğuna işaret etmektedir.

Filiztekin ve Çelik (2010), Türkiye'deki bölgeler içi ve bölgeler arası gelir eşitsizliğinin boyutlarını varyans ve Pyatt ayrıştırma analizleri ile incelemişlerdir. Analiz sonuçlarına göre, bölgeler arası eşitsizlik yüksek boyuttadır. Elde edilen bulgulara göre, gelir eşitsizliği son kırk yılda düşmüş, fakat 1990'lar ve 2000'li yılların başında bu düşüş durmuştur.

Kappel (2010), gelir eşitsizliği ve yoksulluk üzerinde finansal gelişmenin etkilerini incelemektedir. Hem yatay kesit hem de panel veri regresyonlarının sonuçları eşitsizliğin ve yoksulluğun yalnızca genişletilmiş kredi yoluyla değil, aynı zamanda daha gelişmiş borsalar aracılığıyla azaltılacağını göstermektedir. Bulgulara göre, etnik çeşitlilik ve arazi dağılımı hem gelir eşitsizliği hem de yoksulluğun anlamlı ve sağlam belirleyicileridir. Çalışmada elde edilen bir diğer bulgu ise, yüksek gelirli ülkelerde hükümet harcamalarının gelir eşitsizliğinde bir azalmaya yol açtığı, buna karşılık, düşük gelirli ülkelerde anlamlı bir etkinin bulunmaması şeklindedir.

Shahbaz ve Islam (2011), finansal gelişme ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi incelemekte ve aynı zamanda, Greenwood ve Jovianvich (GJ) hipotezinin Pakistan için geçerli olup olmadığını araştırmaktadır. 1971'den 2005'e kadar olan verileri kullanarak, uzun vadeli ilişkinin varlığını incelemek için ARDL sınır testi yaklaşımı, kısa dönem ilişkiler için ise hata düzeltme modeli (ECM) kullanılmıştır. Bulgular, finansal kalkınmanın gelir eşitsizliğini azalttığını, buna karşın, finansal istikrarsızlığın ise eşitsizliği daha da kötüleştirdiğini göstermektedir. Aynı zamanda, geleneksel yaklaşımın aksine, ekonomik büyümenin gelir dağılımını kötüleştirdiği ve ticari açıklığın bu eşitsizliği daha da bozduğu bulgusuna ulaşmışlardır. Diğer taraftan çalışmada, G-J ilişkisi için herhangi bir destek bulunamamıştır. Pakistan'da iyi organize edilmiş bir finans sektörü geliştirmeyi amaçlayan uygun reformların gelir eşitsizliğinin azaltılmasına yardımcı olabileceği de vurgulanan bir diğer noktadır.

Herzer ve Vollmer (2012), gelişmiş ve gelişmekte olan kırk altı ülke için 1970-1995 döneminde kişi başına gelir ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi panel eş bütünleşme analizi ile incelemişler ve büyüme üzerinde gelir dağılımı eşitsizliğinin uzun dönemli etkileri olduğu bulgusuna ulaşmışlardır.

Tan ve Law (2012), 1980-2000 döneminde otuz beş gelişmekte olan ülke için yaptıkları çalışmalarında, finansal derinliğin gelir eşitsizliğini önemli ölçüde azalttığı sonucuna ulaşmışlardır.

Karabıyık ve Dilber (2016), 1970-2008 yıllarını kapsayan dönemde; sanayileşmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş 50 ülke için gelir dağılımı eşitsizliği ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları arasındaki ilişkiyi panel veri analizi yöntemiyle araştırmışlardır. Elde edilen bulgular, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının gelir dağılımı eşitsizliğini iyileştirdiğini göstermektedir.

Fosu (2017)'de, gelir eşitsizliğinin rolü vurgulanarak, gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğun azaltılması için ekonomik büyümenin dönüşümüne ilişkin karşılaştırmalı küresel kanıtlar sunulmaktadır. Odak noktası, bu ülkelerdeki büyümenin bir grup olarak nispeten güçlü olduğu ve gelişmiş ekonomileri geride bıraktığı 1990'ların başından bu yana geçen dönemdir. Hem bölgesel hem de ülkeye özgü veriler, Dünya Bankası Povcalnet verileri kullanılarak 1.25 ABD doları ve 2.50 ABD doları düzeyindeki yoksulluk çalışan sayısı oranları için analiz edilmiştir. Çalışma, ortalama gelir artışının yoksulluktaki hem düşüşlerin hem de artışların arkasındaki ana itici güç olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte çalışma, bu "ortalama" baskın büyüme hikayesi tarafından maskelenen önemli bölgesel ve ülke farklılıklarını da ortaya koymaktadır. Ülkelerin çoğunda, yoksulluğun düşmesinin veya artmasının arkasındaki ana faktör büyüme iken, yine de eşitsizlik, çok sayıda ülkede yoksulluk davranışında önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle, daha verimli politika oluşturmak için, ülkelerin kendine özgü nitelikleri göz önüne alınmalıdır.

Erlando, Riyanto ve Masakazu (2020), Doğu Endonezya'da finansal katılımın ekonomik büyümeye, yoksulluğun azaltılmasına ve gelir eşitsizliğine katkısını empirik olarak analiz etmişlerdir. Elde edilen bulgular, Doğu Endonezya'da finansal katılım, ekonomik büyüme, yoksulluk ve gelir dağılımı arasında yüksek bir ilişki düzeyine işaret etmektedir. Sosyo-ekonomik büyümenin finansal kapsayıcılık düzeyi üzerinde olumlu, yoksulluk üzerinde olumsuz bir etkisi vardır. Ayrıca, finansal katılımın eşitsizlik üzerinde olumlu bir etkisi vardır ve bu durum Doğu Endonezya'da yaygın bir gelir eşitsizliğine yol açmaktadır.

Wan, Wang ve Zhang (2020), 1960- 2010 yıllarında Asya alt bölgeleri için yoksulluk-büyüme-eşitsizlik üçgenini çözmeyi amaçlamışlardır. Sonuç olarak, büyümenin yoksulluğu azaltıcı etkisi birçok üke için zamanla azalmakta ve 0'a yaklaşmaktadır.

Espoir ve Ngepah (2021), 1990-2014 yılı verilerini kullanarak gelir eşitsizliği ve toplam faktör verimliliği arasındaki ilişkiyi panel veri analizi yöntemiyle incelemişlerdir. Bulgular, gelir eşitsizliğinin gelişmekte olan ülkelerde uzun vadede toplam faktör verimliliğini önemli ölçüde caydırdığını göstermektedir. Gelişmiş ülkelerde ise, gelir eşitsizliğinin uzun vadede toplam faktör verimliliğini etkilediğine dair bir kanıt bulunamamıştır. Bu bulgular uzun süreli artan gelir eşitsizliğine maruz kalan gelişmekte olan ülkelerin, düşük üretkenlik ve büyüme, yoksulluk oranında yüksek bir artış riskine daha fazla maruz kaldığını göstermektedir.

Literatüre bakıldığında; kalkınma, gelir dağılımı ve yoksulluk olgularının ikili olarak ele alındığı çalışmaların fazla olmasına rağmen, üçünü birlikte ele alan çalışmaların daha sınırlı sayıda olduğu görülmektedir. Bu yönüyle çalışmanın alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

3. VERİ, MODEL VE YÖNTEM

Bu çalışmada, seçilmiş gelişmekte olan ülkelerde⁵, 2003-2016 dönemi kapsamında, ekonomik kalkınma ve gelir dağılımının yoksulluk üzerindeki etkisi Sistem Genelleştirilmiş Momentler (SGMM) tahmincisi kullanılarak araştırılmaktadır. Çalışmada Yoksulluk (LNPOVERTY) değişkeni bağımlı; Gelir Dağılımı (LNGINI), İnsani Kalkınma Endeksi (LNHDI), İşsizlik Oranı (LNUNEMP), Enflasyon Oranı (LNINFR) ve yoksulluğun bir dönem gecikmeli hali (LNPOVERTY_{t-1}) ise açıklayıcı

⁵ Ülkeler seçilirken gelişmekte olan ülke sınıfında olması ve veri yeterliliği göz önüne alınmıştır. Gürcistan'ın enflasyon oranı verileri, Federal Reserve Bank of St. Louis veri bankasından temin edilmiştir. Analize dâhil edilen ülkeler; Türkiye, Gürcistan, Panama, Ermenistan, Ukrayna, Kosta Rika, Endonezya, Moldova, Peru, El Salvador, Paraguay, Honduras, Dominik Cumhuriyeti, Ekvator, Kazakistan ve Kırgızistan'dır.

değişkenler olarak yer almaktadır. Çalışmada kullanılan değişkenler, tanımları ve verilerin nereden alındıkları Tablo 2’de görülmektedir.

Tablo 2. Veri Seti

Değişkenler	Değişkenlerin Tanımı	Verinin Alındığı Kaynak
Yoksulluk (LNPOVERTY)	Günde 1.90 \$’dan daha düşük gelirle yaşayan yoksul nüfus oranı	World Bank, Databank, World Development Indicators
Gelir Dağılımı (LNGINI)	Gini endeks değerleri	
İnsani Kalkınma Endeksi (LNHDI)	İnsani kalkınma endeks değerleri	IMF, International Financial Statistics, Data Query
İşsizlik Oranı (LNUNEMP)	İşsizlik, işsiz ve iş arayan işgücünün payını ifade etmektedir.	
Enflasyon Oranı (LNINFR)	Tüketici fiyat endeksiyle ölçülen enflasyon, belli aralıklarla sabitlenecek veya değiştirilebilecek mal ve hizmet sepeti elde etmenin ortalama tüketicisine olan yıllık yüzde değişimini yansıtır.	

İşsizlik ile enflasyon arasındaki ilişki uzun yıllardır empirik olarak tartışılmaktadır. İstatistiki anlamda ilk çalışma 1926 yılında Irving Fisher tarafından yapılmıştır (Polat, 2019: 784). Ancak, bu iki makroekonomik gösterge arasındaki ilişki 1958 yılında Phillips tarafından yapılan çalışmayla ün kazanmıştır. Phillips, çalışmasında parasal ücretlerdeki değişim oranı ile işsizlik arasında doğrusal olmayan bir ilişki tespit etmiştir (Phillips, 1958: 283). Phillips’e göre, yüksek enflasyon oranı düşük işsizlik oranına neden olmaktadır. Bu iki ekonomik sorun arasındaki ilişki Phillips eğrisi ile analiz edilmektedir. Phillips eğrisi tarihsel süreçte üç aşamadan geçmiştir. Bunlardan ilki, orijinal Phillips eğrisi analizidir. İkincisi, Phelps ve Friedman’ın gerçekleştirmiş olduğu doğal işsizlik oranının ilave edildiği yaklaşımdır. Üçüncüsü ise, enflasyon ile doğal işsizlik oranı arasındaki ilişkinin olmadığını gösteren aşamadır (Uysal ve Erdoğan, 2003: 36). Phelps, 1967 yılında yayınlanan çalışmasında Phillips eğrisini analiz etmiştir. Sonuç olarak, işsizlik ve enflasyon arasındaki değiş-tokuş ilişkisinin kısa dönemli bir analiz olduğunu açıklamıştır (Akkuş, 2012: 124). Bunun aksine, aynı zamanda ortaya çıkan yüksek enflasyon oranı ile büyük işsizlik oranı stagflasyon olarak adlandırılmaktadır (Turhan, 1987: 435). Stagflasyon, ülke ekonomisi açısından meydana geldiğinde ciddi problemler ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışmada, gelişmekte olan ülkeler özelinde; ekonomik kalkınma ve gelir dağılımının yoksulluk üzerindeki etkisini araştırmak için oluşturulan (1) ve (2) nolu modeller aşağıda yer almaktadır. Modeller oluşturulurken, işsizlik ile enflasyon arasındaki değiş-tokuş dikkate alınmış ve bu değişkenlerin ayrı modellerde yer alması sağlanmıştır.

$$LNPOVERTY_{it} = \beta_0 LNPOVERTY_{it-1} + \beta_1 LNHDI_{it} + \beta_2 LNGINI_{it} + \beta_3 LNUNEMP_{it} \quad (1)$$

$$LNPOVERTY_{it} = \beta_0 LNPOVERTY_{it-1} + \beta_1 LNHDI_{it} + \beta_2 LNGINI_{it} + \beta_3 LNINFR_{it} \quad (2)$$

(1) nolu modelde yoksulluğu etkileyen; kalkınma, gelir dağılımı, işsizlik oranları ve yoksulluğun bir dönem gecikmeli hali arasındaki ilişki; (2) nolu modelde ise yoksulluğu etkileyen; kalkınma, gelir dağılımı, enflasyon oranları ve yoksulluğun bir dönem gecikmeli hali arasındaki ilişki tahmin edilmektedir.

Ekonomik kalkınma ve gelir dağılımının yoksulluk üzerindeki etkilerinin analizinde dinamik panel veri yöntemlerinden Arellano ve Bover (1995) ile Blundell ve Bond (1998) tarafından geliştirilen sistem GMM tahmincisinden faydalanılmaktadır⁶. Dinamik panel veri yönteminin seçilmesinin birkaç nedeni vardır: Öncelikli olarak, R. Nurkse tarafından geliştirilen “yoksulluğun kısır döngüsü” hipotezinin geçerliliği sınanmak istenmektedir. Bunun gerçekleştirilebilmesi için bağımlı değişkenin gecikmesinin açıklayıcı değişken olarak modele dâhil edilmesi gerekmektedir. Bununla birlikte, dinamik panel veri yöntemi statik tahmincilere (Havuzlanmış Enküçük Kareler, Sabit ve Rassal Etkiler) kıyasla daha etkin, tutarlı ve sapmasız tahmincilerdir.

Sabit ve rassal etkiler tahmincilerinde bağımlı değişkenin gecikmesinin kullanılması hata terimleri ile bağımlı değişkenin gecikmesi arasında korelasyon olmasına neden olmakta, bu durum, ilgili tahminciler kullanılarak elde edilen bulguların sapmalı

⁶ Bu tahminci için Roodman (2009) tarafından geliştirilen ve Stata programında çalıştırılan “xtabond2” komutundan yararlanılmıştır.

ve tutarsız olmasına, ayrıca içsellik sorununa yol açmaktadır. Bu sorunların üstesinden gelebilmek için araç değişken yöntemi kullanılmaktadır (Atilla ve Kök, 2020: 307).

Anderson-Hsiao yöntemi olarak bilinen araç değişkenler yönteminde, dinamik panel veri modelinin birinci farklı alınmakta, ardından bağımlı değişkenin iki gecikmeli değeri hata terimleri ile korelasyonlu olan Δy_{it-1} bağımsız değişkeni yerine kullanılmaktadır. Bu tahminci, hata terimleri sabit varyanslı ve otokorelasyonsuz olduğunda kullanılmaktadır. Buna karşın, birinci fark hata terimleri genelde negatif otokorelasyonludur (Kara, 2020: 109). GMM tahmincisi, bu sorunların üstesinden gelebilmek için bağımsız değişkenlerin gecikmeli düzeylerini modele dâhil etmektedir. GMM tahmincisinin fark GMM ve sistem GMM olmak üzere 2 türü vardır. Fark GMM tahmincisinde ülkelere özgü etkileri ortadan kaldırmak için her bir denklemin bir farkı tahmin edilmekte ve araç değişken olarak açıklayıcı değişkenlerin gecikmeli düzey değerleri alınmaktadır (Çetin ve Şeker, 2014: 135). Arellano ve Bover (1995) ve Blundell ve Bond (1998) tarafından geliştirilen sistem GMM yönteminde fark denklemleri ile düzey denklemleri birleştirilmektedir. Birim boyutunun zaman boyutundan büyük olduğu durumlarda kullanılabilen bu yöntemde modele daha fazla araç değişken eklenebilmektedir (Efeoğlu ve Azgün, 2020: 549-550). Sistem GMM ayrıca fark GMM'e göre daha etkin bir tahmincidir (Jung ve Kwon, 2007: 1).

Genelleştirilmiş momentler tahmininde araç değişkenlerinin geçerli olup olmadığını sınamak için Arellano ve Bond (1991) Sargan testini önermişlerdir. Kullanılan araç değişkenler dışsala kalıntılar açıklayıcı değişkenler ile korelasyonsuzdur (Tatoğlu, 2018: 148). Sargan testi için kurulacak hipotezler aşağıdaki şekildedir:

H_0 : Aşırı tanımlama kısıtları geçerlidir.

H_1 : Aşırı tanımlama kısıtları geçerli değildir.

Arellano ve Bond (1991), dinamik panel veri modellerinde otokorelasyonu sınamak için bir test önermişlerdir. Genelleştirilmiş momentler tahmincilerinin etkin olabilmesi için ikinci dereceden otokorelasyonun olmaması gerekmektedir (Tatoğlu, 2018: 149). Otokorelasyon testi için kurulacak hipotezler:

H_0 : Hata terimleri arasında otokorelasyon yoktur.

H_1 : Hata terimleri arasında otokorelasyon vardır.

şeklinde.

4. ELDE EDİLEN BULGULAR

Aşağıdaki Tablo 3'te çalışmada kullanılan değişkenlere ilişkin tanımlayıcı istatistiklere yer verilmiştir. Çarpıklık katsayısına göre, LNUNEMP değişkeninin pozitif yönde sağa, diğer değişkenlerin negatif yönde sola çarpık oldukları görülmektedir. Basıklık katsayılarına göre ise, LNPOVERTY ve LNINFR değişkenlerinin basıklık değerleri 3'ten büyük olduğu için dağılımları normal dağılıma göre dik, diğer değişkenlerin basıklık değerleri 3'ten küçük olduğundan dağılımları normal dağılıma göre basıktır.

Tablo 3. Tanımlayıcı İstatistikler

	LNPOVERTY	LNHDI	LNGINI	LNUNEMP	LNINFR
Ortalama	1.274002	-0.362109	-0.885525	1.855491	4.529791
Medyan	1.458615	-0.355247	-0.834711	1.857079	4.560434
Maksimum	3.335770	-0.234457	-0.519194	2.944860	5.325981
Minimum	-2.302585	-0.565634	-1.386294	0.832909	3.721831
Standart Sapma	1.312918	0.074446	0.221611	0.486795	0.270400
Çarpıklık	-0.929902	-0.508191	-0.477317	0.340181	-0.419946
Basıklık	3.622296	2.651125	2.050506	2.535596	3.109263
Jarque-Bera	33.65360	10.10404	15.86257	5.937435	6.276884
Olasılık	0.000000	0.006396	0.000359	0.051369	0.043350
Toplam	267.5403	-76.04287	-185.9602	389.6530	951.2561
Gözlemler	210	210	210	210	210

Çalışmada, ekonomik kalkınma ve gelir dağılımının yoksulluk üzerindeki etkisi Dinamik panel veri modeli olan Sistem GMM tahmincisi ile test edilmiştir. Bu yöntem, kalıntıların otokorelasyonlu olduğu durumda kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra, sabit varyans ve değişen varyans olması durumunda da uygun bir yöntemdir (Akay, 2015: 95). Sistem-GMM tahmincisi, içerisinde gecikmeli değişken ya da değişkenler olan modellerdir. Bir dönemdeki iktisadi davranış, geçmiş dönemlerdeki deneyim ve davranışların etkisinde olduğu için iktisadi ilişkiler incelenirken değişkenlerin gecikmeli değerlerinin de açıklayıcı faktör olarak alınması gerekmektedir (Hüsnuoğlu, 2017: 25). Elde edilen bulgular Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4. SGMM Bulguları (Tek Aşamalı)

DEĞİŞKENLER	(1) LNPOVERTY	(2) LNPOVERTY
LNPOVERTY(-1)	0.928*** (0.0439)	0.952*** (0.0433)
LNGINI	0.877*** (0.212)	0.633*** (0.170)
LNHDI	-0.948** (0.467)	-0.443 (0.546)
LNUNEMP	0.201*** (0.0756)	
LNINFR		0.0668* (0.0406)
Sargan	72.1	68.1
Ar(1)	-15.61***	-12.13***
Ar(2)	1.17	1.21
Gözlemler	191	191
Ülke Sayısı	16	16

Not: Parantez içindeki değerler dirençli standart hatalardır. *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

Tablo 4'te yer alan tahmin sonuçlarına göre, Model 1 için; LNPOVERTY(-1), LNGINI ve LNUNEMP değişkenleri %1 önem seviyesinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Dolayısıyla, gelir dağılımı ve işsizliğin yoksulluk üzerinde anlamlı bir etkisi tespit edilmiştir. Gelir dağılımı eşitsizliğinin artması ve işsizlik rakamlarının yükselmesi yoksulluğu da arttırmaktadır. Bu model için LNHDI değişkeni ise %5 önem seviyesinde negatif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. İnsani gelişmişlik endeks değerlerinin yükselmesiyle yoksulluk azalmaktadır. Model 2'de, LNPOVERTY(-1) ve LNGINI değişkenleri %1, LNINFR değişkeni %10 önem seviyesinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Yine bu model için yoksulluk ve gelir dağılımı arasında sıkı bir ilişki vardır. Teori ile uyuşan bu durum, gelir dağılımı eşitsizliğindeki artışın yoksulluk oranlarındaki artışa neden olduğu anlamına gelmektedir. Bununla birlikte, enflasyon rakamlarının da yoksulluk üzerinde anlamlı bir etkisi tespit edilmiştir. Enflasyon rakamlarının artmasıyla yoksulluk oranlarının da arttığı görülmektedir. Bu modelde LNHDI değişkeni anlamlı çıkmamıştır. Elde edilen sonuçlar teorik beklentiler ile uyumludur. Yoksulluk değişkeninin kendi gecikmeli değerinin her iki modelde de istatistiksel olarak anlamlı olması yoksulluğun kısır döngüsü teorisine bir kanıt niteliğindedir.

Tablo 4'ten spesifikasyon testleri incelendiğinde, iki modelde de birinci mertebeden otokorelasyon var iken, ikinci mertebeden otokorelasyonun olmadığı görülmektedir. Sargan test sonuçları her iki modelde de araç değişkenlerinin geçerli olduğunu göstermektedir.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Yoksullukla mücadele Birleşmiş Milletler (BM) gözetiminde yürütülmektedir. Buradaki en büyük sorun teşhis noktasında olmaktadır. Yoksul kime denir? sorusunun cevabı kişiden kişiye değişkenlik gösterdiği için mücadele konusunda önem arz etmektedir. Dünya Bankası'nın yoksulluk yaklaşımı 1.90\$'lık gelir sınırındadır. Bu rakamın altında kalan nüfus yoksuldu. Ancak, yoksulluk çok boyutlu bir kavram olduğu için gelir yaklaşımıyla açıklamak yetersiz olmaktadır.

Yoksullukla yapılacak mücadelede öncelikle yoksulluğun nedenlerinin sağlıklı bir şekilde tespit edilmesi gerekir. Yoksulluğun en önemli nedenlerini; makroekonomik ve mikroekonomik koşullar, küresel nedenler ve gelişmekte olan ülkelerde uygulanan neo-liberal politikalar olarak saymak mümkündür (Aytaç ve Hatipler, 2013: 72). Ticarete serbestleşme neo-liberalizmin en önemli ögesidir. Khan, Walmsley ve Mukhopadhyay (2021), ticaretin serbestleştirilmesinin kısa vadede gelir eşitsizliğinde her zaman bir düşüşe yol açmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Yolsuzluk; sebep olduğu düşük büyüme oranları, zenginlerin lehine çalışan vergi sistemi, düşük sosyal harcamalar gibi kanallarla gelir dağılımı eşitsizliğinin ve yoksulluğun artmasına neden olan en önemli unsurdur (Aytaç ve Hatipler, 2013: 81). Forgues-Puccio ve Lauw (2021), yolsuzluk ve kalkınmanın bir yoksulluk tuzağı olasılığına izin verecek şekilde ortaklaşa belirlendiğini ve kadınların kamu sektörüne katılımını arttırmaya yönelik bir politikanın yolsuzluğu potansiyel olarak azaltıp ekonomik kalkınmayı desteklediğine vurgu yapmışlardır.

Bugün Sahra-altı Afrika, Dünya'nın en yüksek yetersiz beslenme oranına sahip olan bölgesidir. Ekeocha ve Iheonu (2021), Sahra-altı Afrika'da hane düzeyinde yoksulluk endeksinin bölgeler arasında daha fazla kırsal yoksulluğu ortaya çıkardığını ve tüketim yoksulluğu eşiklerinin Orta Afrika dışında bölgeler arasında daha kalıcı olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Thomas ve Chittedi (2021)'nin bulgusu ise, kırsal ve kentsel alanlardaki tüm Hindistan için en yüksek aylık kişi başına düşen tüketim harcamasının ondalık dilimlerinde en yoksul harcama sınıfı için daha fazla olduğuna işaret etmektedir.

İnsanlar arasında değişen yaşam şartları eşitsizlik olarak nitelendirilmektedir. Özellikle gelir dağılımında meydana gelen eşitsizlik; tüm dünyada yoksulluk, toplumlarda sosyal çalkantılar, siyasal krizler gibi ağır sonuçlar doğurmaktadır. Bu sorunun düzeltilmesi, gelir dağılımının adil hale gelmesi için yapısal reformlara ihtiyaç duyulmaktadır. Asgari ücret uygulamasının

insanca yaşamaya imkân sağlaması, kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınması gerekmektedir. Bunun yanı sıra; büyümenin sağlanması, eğitim ve sağlık hizmetlerine özen gösterilmesi, işsizlik ve enflasyonla ciddi anlamda mücadele edilmesi gerekmektedir.

Bu kapsamda çalışmada; ekonomik kalkınma ve gelir dağılımının yoksulluk üzerindeki etkisi öncelikle teorik olarak ele alınmış, ardından, aralarında Türkiye'nin de olduğu gelişmekte olan 16 ülke için 2003-2016 zaman aralığındaki yıllık veriler kullanılarak empirik olarak analiz edilmiştir. Bu amaçla kullanılan iki modelin birincisinde yoksulluk (LNPOVERTY) değişkeni bağımlı; gelir dağılımı (LNGINI), kalkınma (LNHDI), işsizlik (LNUNEMP) ve yoksulluğun bir dönem gecikmeli hali (LNPOVERTY_{t-1}) değişkenleri bağımsız; ikincisinde ise, yoksulluk değişkeni bağımlı; gelir dağılımı, kalkınma, enflasyon (LNINFR) ve yoksulluğun bir dönem gecikmeli hali (LNPOVERTY_{t-1}) değişkenleri bağımsız değişken olarak ele alınmıştır. Tahminlerde Dinamik Panel Veri tahmin yöntemlerinden Sistem GMM (SGMM) tahmincisi kullanılmıştır. Sistem GMM tahmincisi sonuçlarına bakıldığında, yoksulluk değişkeninin kendi gecikmeli değeri iki modelde de yoksulluk değişkeni ile anlamlı bulunmuştur. Bu bulgu, kalkınma iktisatçısı Ragnar Nurkse'nin, "yoksul ülkeler yoksul oldukları için yoksuldurlar" şeklinde ifade ettiği yoksulluğun kısır döngüsü teorisi ile de uyumludur. Zira yoksul ülkelerde gelir az olunca tasarruf az olmakta, tasarruf azlığı yatırım ve istihdam azlığına yol açarak gelirin az olmasına neden olmakta ve eğer bu döngüyü kıracak politikalar uygulanmazsa bu döngü devam etmektedir. Elde edilen bulguların; Calderon ve Serven (2004), Herzer ve Vollmer (2012), Wan, Wang ve Zhang (2020) ve Espoir ve Ngepah (2021) çalışmalarının bulgularıyla paralellik gösterdiği söylenebilir.

Bu sorunun düzeltilmesi, gelir dağılımının âdil hale gelmesi için yapısal reformlara ihtiyaç duyulmaktadır. Asgari ücret uygulamasının insanca yaşamaya imkân sağlaması, kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınması gerekmektedir. Bunun yanı sıra; büyümenin sağlanması, eğitim ve sağlık hizmetlerine özen gösterilmesi, işsizlik ve enflasyonla ciddi anlamda mücadele edilmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak, yoksulluğun azatılmasında; ekonomik büyüme, üretim, adalet, sürdürülebilirlik, insani gelişmenin sağlanması ve küresel sömürünün sona ermesine dönük politikaların geliştirilmesi ve bu konuda küresel işbirliğinin artırılmasının büyük bir önemi vardır. Bu konuda sağlanacak gelişmeler özeldir ilgili ülkenin, genelde ise dünyanın daha yaşanabilir bir hale gelmesine ciddi katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA (REFERENCES)

- Akay, Ç. E. (2015). Dinamik panel veri modelleri, stata ile panel veri modelleri. 1. Baskı içinde. (81-101). İstanbul: Der Yayınları.
- Akkuş, G. E. (2012). Phillips eğrisi: Enflasyon-işsizlik değiş-tokuşu teorik bir inceleme. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 62 (2), 99-151.
- Alkin, E. (1995). Türkiye'de gelir dağılımı. Yeni Türkiye, 141-144.
- Arellano, M., ve Bover, O., (1995), Another Look at the Instrumental Variable Estimation of Error-Components Models, *Journal of Econometrics* 68, 29-51.
- Arellano, M. & Bond, S. (1991). Some tests specification for panel data: monte carlo evidence and an application to employment equations. *The Review of Economic Studies*, 58(2), 277-297.
- Atilla, Y., & Kök, R. (2020). Askeri Harcamaların İktisadi Büyüme Etkisi: Sistem GMM Yaklaşımı. *İzmir İktisat Dergisi*, 35(2), 299-316.
- Aytaç, A. ve Hatipler, M. (2013). Dünya'da ve Türkiye'de Yoksulluğun Özgün Yapısı ve Yoksullukla Mücadele. *Paradigma Akademi Yayınları*. Eylül,
- Blundell, R., ve Bond, S.,(1998), Initial Conditions and Moment Restrictions in Dynamic Panel Data Models, *Journal of Econometrics* 87, 115-143.
- Bourguignon, F. (2004). The poverty-growth-inequality triangle. *Indian Council for Research on International Economic Relations*, 1-33.
- Bozan, M. (2017). Yoksulluk algısına farklı bir bakış. *Bartın Üniversitesi İİBF Dergisi*, 8 (15), 389-410.
- Calderón, C. & Servén, L. (2004). The effects of infrastructure development on growth and income distribution. *Central Bank of Chile, Economic Research Division*, 1-43.
- Cantarero, D., Pascual, M. & Sarabia, J. M. (2005). Effects of income inequality on opulation health: New evidence from the European community household panel. *Applied Economics*, 37 (1), 87-91.
- Carter, J. R. (2006). An empirical note on economic freedom and income inequality. *Public Choice*, 130 (1-2), 163-177.
- Çalışkan, Ş. (2010). Türkiye'de gelir eşitsizliği ve yoksulluk, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, Sayı: 59, 2010/2, 89-132.
- Çetin, M., & Şeker, F. (2014). Ticari Açıklık ve Finansal Gelişmenin Doğrudan Yabancı Yatırımlar Üzerindeki Etkisi: OECD Ülkeleri Üzerine Dinamik Panel Veri Analizi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 28(1), 125-147.
- Efeoğlu, R., & Azgün, S. (2020). Demokrasi ve Ekonomik Kalkınma İlişkisi: Yükselen Ekonomiler Üzerinde Ekonometrik Bir Analiz. *Iğdır University Journal of Social Sciences*, (23).
- Ekeocha, D. O., & Iheonu, C. O. (2021). Household-level poverty, consumption poverty thresholds, income inequality and quality of lives in sub-Saharan Afrika. *African Development Review-Revue Africaine de Developpement*.
- Erlando, A., Riyanto, F. D. & Masakazu, S. (2020). Financial inclusion, economic growth and poverty alleviation: Evidence from eastern Indonesia. *Heliyon*, 6 (10), 1-13.
- Espoir, D. K. & Ngepah, N. (2021). Income distribution and total faktor productivity: A cross-country panel cointegration analysis. *International Economics and Economic Policy*, 1-38.
- Federal Reserve Bank of St. Louis, FRED, Economic Data, <https://fred.stlouisfed.org/series/DDOE02GEA086NWDB#0>
- Filiztekin, A. ve Çelik, M. A. (2010). Türkiye'de bölgesel gelir eşitsizliği. *MEGARON*, 5 (3), 116-127.

- Fisunoğlu, M. (2010). Küreselleşme ve yoksulluk üzerine bazı gözlem ve politika önerileri. 327-331, Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu Deneyimler ve Yeni Fikirler, 13-15 Ekim.
- Forgues-Puccio, G. F. & Lauw, E. (2021). Gender inequality, corruption and economic development. *Review of Development Economics*, 1-24.
- Fosu, A. K. (2009). Inequality and the impact of growth on poverty: Comparative evidence for Sub-Saharan Africa. *The Journal of Development Studies*, 45 (5).
- Fosu, A. K. (2017). Growth, inequality, and poverty reduction in developing countries: Recent global evidence. *Research in Economics*, 71 (2), 306-336.
- Gyimah-Brempong, K. & Gyimah-Brempong, S. (2006). Corruption, growth, and income distribution: Are there regional differences?. *Economics of Governance*, 7 (3), 245-269.
- Houghton, J., & Khandker, S. R. (2009). *Handbook on poverty+ inequality*. World Bank Publications.
- Herzer, D. & Vollmer, S. (2012). Inequality and growth: Evidence from panel cointegration, *The Journal of Economic Inequality*, 10 (4), 489-503.
- Heshmati, A. (2005). The relationship between income inequality, poverty, and globalization. Working Paper, WIDER Research Paper, No. 2005/37. http://hdr.undp.org/sites/default/files/2018_human_development_statistical_update.pdf, Erişim Tarihi: 29.07.2019.
- http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr_2020_overview_english.pdf, Erişim Tarihi: 01.02.2021.
- <https://www.dw.com/tr/oxfam-korona-d%C3%BCnya-%C3%A7ap%C4%B1ndaki-ekonomik-e%C5%9Fitsizli%C4%9Fib%C3%BCy%C3%BCt%C3%BC/a-56331960>, Erişim Tarihi: 31.01.2021.
- <https://www.oxfam.org/en/about>, Erişim Tarihi: 10.04.2019.
- Hüsnoğlu, N. (2017). Dijital bölünmeyi etkileyen faktörler üzerine bir uygulama: Panel veri GMM analizleri. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 18 (2), 19-34.
- IMF, International Financial Statistics, Data Query, <https://data.imf.org/?sk=4FFB52B2-3653-409A-B471-D47B46D904B5&sid=1485878855236>
- Jung, H., & Kwon, H. U. (2007). An alternative system GMM estimation in dynamic panel models.
- Kappel, V. (2010). The effects of financial development on income inequality and poverty. *Economics Working Paper Series*. Working Paper 10/127. March 2010.
- Kara, M. A. (2020), Türkiye’de Bölgesel İhraç Ürünlerinde Uzmanlaşmanın Gelir Üzerindeki Etkisi, *BMIJ*, (2020), 8(1): 101-120
- Karabıyık, C. ve Dilber, İ. (2016). Gelir eşitsizliği ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları ilişkisi: Panel veri analizi. *Journal of Yasar University*, 11 (44), 316-325.
- Khan, M. A., Walmsley, T. & Mukhopadhyay, K. (2021). Trade liberalization and income inequality: The case for Pakistan. *Journal of Asian Economics*, 74, 1-46.
- Öztürk, N. (2017). Gelir dağılımının iktisadi analizi. Ekin Yayınevi, Bursa.
- Phillips, A. W. (1958). The relation between unemployment and the rate of change of money wage rates in the United Kingdom, 1861-1957. *Economica*, 25 (100), 283-299.
- Polat, E. (2019). İşsizlik ile enflasyon arasındaki ilişki: Türkiye’deki düzey-2 bölgeleri için ampirik bir analiz. *Yönetim ve Ekonomi*, 26 (3), 783-799.
- Ravallion, M. (2001). Growth, inequality and poverty: Looking beyond averages. *World Development*, 29 (11), 1803-1815.
- Resosudarmo, B. P. & Vidyattama, Y. (2006). Regional income disparity in Indonesia: A panel data analysis. *ASEAN Economic Bulletin*, 23 (1), Riding Along a Bumpy Road: Indonesian Economy in an Emerging Democratic Era (April 2006), 31-44.
- Roodman, D. (2009). How to do xtabond2: An introduction to difference and system GMM in Stata. *The stata journal*, 9(1), 86-136.
- Rousseau, J. J. (1994). *Toplum sözleşmesi*, Çeviren: Vedat Günyol, Adam Yayınları, İstanbul.
- Sen, A. (1987). *Commodities and Capabilities*, Amsterdam, North-Holland.
- Shahbaz, M. & Islam, F. (2011). “Financial development and income inequality in Pakistan: An application of ARDL approach. *Journal of Economic Development*, 36 (1), 35-58.
- Takım, A. (2011). Türkiye’de 1960-1980 yılları arasında uygulanan kalkınma planlarında maliye politikaları. *Maliye Dergisi*, 160, 154-176.
- Tan, H. & Law, S. (2012). Nonlinear dynamics of the finance-inequality nexus in developing countries. *Journal of Economic Inequality*, 10 (4), 551-563.
- Tatoğlu, F. Y. (2018). İleri panel veri analizi, Beta Yayınları, İstanbul.
- Thomas, S. & Chittedi, K. R. (2021). The impact of public distribution system on poverty in India. *Journal of Public Affairs*, 21 (1), 1-9.
- Tokatlıoğlu, İ. ve Atan, M. (2007). Türkiye’de bölgeler arası gelişmişlik düzeyi ve gelir dağılımı eşitsizliği: Kuznets eğrisi geçerli mi?. *Ekonomik Yaklaşım*, 18 (65), 25-58.
- Tuhan, S. (1987). Stagflasyon ve maliye politikası. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 433-455.
- UNRISD (2010), *Combating poverty and inequality: Structural change, social policy and politics*, UNRISD Publication.
- Uysal, D. ve Erdoğan, S. (2003). Enflasyon ile işsizlik arasındaki ilişki ve Türkiye örneği (1980-2002). *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 3 (6), 35-47.
- Wan, G. H., Wang, C. & Zhang, X. (2020). The poverty-growth-inequality triangle: Asia 1960s to 2010s. *Social Indicators Research*, 153 (3), 795-822.
- World Bank, (2015). *World Development Indicators, Poverty rates at international poverty lines part 2*.
- World Bank, Databank, *World Development Indicators*, <https://databank.worldbank.org/data/source/world-development-indicators#>